

სამოქალაქო საზოგადოება საქართველოში

არსებული რეალობა

XXI საუკუნის დასაწყისის საქართველოს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა ასპექტზე მნიშვნელოვანწილად მოქმედებს გასული საუკუნის 90-იანი წლების მოვლენები. საბჭოთა კავშირის დაშლა, სამოქალაქო დაპირისპირება ქვეყანაში, შემდგომი - შედარებითი სტაბილიზაციის პერიოდი და პოლიტიკაში ვიწრო ჯგუფური და/ან კლანური ურთიერთობების დომინანტობა განაპირობებს ქართული საზოგადოების დღევანდელ სახეს.

XX საუკუნის 80-იან წლებში საბჭოთა კავშირში დაწყებულმა გარდაქმნების პროცესმა საზოგადოებრივი აქტიობის ზრდას შეუწყო ხელი. საქართველოში ამ მოვლენამ აშკარად გამოხატული ნაციონალისტური შეფერილობა მიიღო. საზოგადოების წინაშე არსებული პრობლემების გადაჭრის ერთადერთ საშუალებად (და მიზნად) დამოუკიდებელი სახელმწიფოს შექმნა გამოცხადდა.

ეს არ იყო მხოლოდ ქართული მოვლენა. კომუნისტური იდეოლოგიის ალტერნატივად ნაციონალიზმის გამოცხადება მთელი პოსტკომუნისტური სივრცისათვის იყო დამახასიათებელი. საქართველო იმით განსხვავდებოდა ცენტრალური ევროპის ქვეყნებისაგან, რომ ეროვნული სახელმწიფოს შექმნის იდეა არ ემყარებოდა გააზრებულ, რეალისტურ ხედვას და მითოპოეტურ მენტალობაზე, ქვეყნის ისტორიული განვითარების გაიდვალზე ხედვაზე იყო დაფუძნებული.

აღნიშნულმა გარემოებამ ქვეყნის დამოუკიდებლობის პირველ წლებშივე წარმოშვა სერიოზული კონფლიქტი. 1991-1992 წლების მიჯნაზე სახელმწიფო გადატრიალების შემდგომ პერიოდში განვითარებულმა მოვლენებმა - სრულმა ეკონომიკურმა ნგრევამ, კრიმინალური სამყაროს არნახულმა გაძლიერებამ და სხვადასხვა ჯურის შეიარაღებულ დაჯგუფებათა თარეშმა საზოგადოების შოკი გამოიწვია, რის შედეგადაც 80-იანი წლების მიწურულის საზოგადოებრივი აქტიობა 90-იანი წლების აპათიამ შეცვალა.

90-იანი წლების შუახანებში ქვეყანაში დაწყებული შედარებითი სტაბილიზაციის პროცესი ძველი, საბჭოური ტიპის ბიუროკრატიის ძალაუფლების განმტკიცების პირობებში მიმდინარეობდა. საზოგადოების პასიურობამ ხელი შეუწყო პატრიმონიალური მენტალობისა და კლიენტელური ურთიერთობების განვითარებას, რომელიც საქართველოში ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში შეიმჩნეოდა.

უნდა აღინიშნოს, რომ სამოქალაქო აქტივობა ქვეყანაში არასოდეს არ გამოირჩეოდა მაღალი დონით, ვინაიდან არ არსებობდა მაღალი სამოქალაქო კულტურის ხანგრძლივი ტრადიცია. ფეოდალური ტიპის ქართულ პოლიტიკურ წარმონაქმნებში, რომლებიც შუა საუკუნეების მთელ მანძილზე აზიური დესპოტიების წინააღმდეგ განუწყვეტელ ბრძოლას აწარმოებდნენ, ბუნებრივია, ვერ მოხდებოდა ლიბერალიზმის პრინციპებზე დაფუძნებული ინტერესთა ჯგუფების ჩამოყალიბება. რუსეთის იმპერიის მიერ კავკასიის დაპყრობამ (XIX ს. პირველი ნახევარი) საქართველოში ასევე ვერ შექმნა განვითარებისათვის ხელსაყრელი პირობები. მართალია XIX საუკუნის II ნახევარში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა, კერძოდ მისი ლიბერალ-დემოკრატიული ფრთა მნიშვნელოვან ძალას წარმოადგენდა, მაგრამ მოსახლეობის დიდი ნაწილის მენტალიტეტზე და მსოფლმხედველობაზე დიდი გავლენის მოხდენა ვერ მოახერხა. რუსეთის 1917 წლის რევოლუციისა და იმპერიის დაშლის შემდეგ პერიფერიებზე (კავკასია, ბალტიისპირეთი) აღმოცენებული დამოუკიდებელი ეროვნული სახელმწიფოების განვითარების პროცესი ბოლშევიკური აგრესიის მიერ იქნა შეფერხებული.

დემოკრატიული საზოგადოების ჩამოყალიბების სერიოზული მცდელობა საქართველოში მხოლოდ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ გახდა შესაძლებელი. ეს არის მეტად მტკივნეული პროცესი, რომელშიც საკმაოდ ჭარბადაა რეტროგრადული რევანშის მცდელობები იმ ძალთა მხრიდან, რომლებიც საფუძველშივე ეწინააღმდეგებიან ღია საზოგადოების იდეას.

ამასთან გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საქართველო წარმოადგენს ევროპისა და აზიის გზაშესაყარს არა მხოლოდ გეოგრაფიულად, არამედ მენტალურადაც. საზოგადოების ამბიციასთან ერთად, ჩაითვალოს თავი ევროპული ტიპის ნაციად, ქვეყანაში ძლიერია პატრიმონიალური ურთიერთობის ტრადიციაც. ტრაიბალიზმი, ნეპოტიზმი თუ ქრონიზმი, რაც კლიენტელურ ურთიერთობებში პოულობს გამოხატვას, ცხოვრების წესს წარმოადგენს.

ასეთ პირობებში სამოქალაქო საზოგადოების გაძლიერება ქვეყნისათვის სასიცოცხლო აუცილებლობას წარმოადგენს. აღნიშნული პროცესის ხელშეწყობაში, ადგილობრივ აქტორებთან ერთად, გადამწყვეტი როლი დასავლეთის მხრიდან მორალური თუ მატერიალური დახმარების ფაქტორს ენიჭება.

სამოქალაქო საზოგადოება თავის თავში რამდენიმე სეგმენტს აერთიანებს, რომელთა შორისაც უნდა დასახელდეს პოლიტიკური პარტიები, სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები, მას მედია, რელიგიური ორგანიზაციები და საზოგადოებრივი (პროფესიული და ა.შ.) გაერთიანებები.

პოლიტიკური პარტიების ისტორია სათავეს XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან იღებს. XX საუკუნის დასაწყისში ქვეყანაში უკვე მოქმედებდა რამდენიმე პოლიტიკური პარტია, რომელთაგან უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს სოციალ-დემოკრატიული, ეროვნულ-დემოკრატიული და სოციალ-ფედერალისტური პარტიები. ჩამოთვლილთაგან პირველი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არსებობის პერიოდში (1918-1921 წლები) გადამწყვეტ როლს თამაშობდა ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში.

ბოლშევიკური რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციამ (1921 წელი) და ქვეყნის შეეყვანამ საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში (1922 წელი) შეაფერხა პოლიტიკური პარტიების განვითარების პროცესი. ქვეყანაში ლიკვიდირებულ იქნა ყველა პოლიტიკური პარტია, კომუნისტური პარტიის გარდა. საბჭოთა პერიოდში საქართველოში პოლიტიკური ოპოზიცია მცირერიცხოვანი დისიდენტური ჯგუფებით იყო წარმოდგენილი, რომლებიც რეალურ ზეგავლენას ვერ ახდენდნენ ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაზე.

XX საუკუნის 80-იან წლებში გორბაჩოვის მმართველობის პერიოდში საბჭოთა კავშირში დაწყებულმა დემოკრატიზაციის პროცესმა ხელი შეუწყო დისიდენტური ჯგუფების პოლიტიკურ პარტიებად ჩამოყალიბების პროცესს. ამ პერიოდისათვის საქართველოში ყალიბდება რამდენიმე პოლიტიკური დაჯგუფება, რომელთაც პოლიტიკურ პარტიებად გარდაქმნის პრეტენზია გააჩნიათ. მათი აბსოლუტური უმეტესობა ნაციონალისტური იდეოლოგიითა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის მოთხოვნით გამოდიოდა.

დამოუკიდებლობის პერიოდში საბოლოოდ ყალიბდება პოლიტიკურ ძალთა ორი ტიპი:

- სახელისუფლო გაერთიანებებს (*მრგვალი მაგიდა, საქართველოს მოქალაქეთა კავშირი, დემოკრატიული აღორძინების კავშირი, ერთიანი ნაციონალური მოძრაობა*), რომლებიც თავის შემადგენლობაში აერთიანებენ ნომენკლატურასა და ცალკეულ პოლიტიკურ თუ ეკონომიკურ კლანებს, ქვეყნის გარეთ არსებული პოლიტიკური ცენტრების მხარდაჭერის გარდა, გააჩნიათ მნიშვნელოვანი მატერიალური თუ სახელისუფლებო ბერკეტები (საარჩევნო პროცესის გაყალბება, საზოგადოების აქტიურ წევრთა დაშინების სხვაგვარად მეთოდი და ა.შ.) საკუთარი ძალაუფლების უზრუნველსაყოფად.
- მცირერიცხოვანი პოლიტიკური ჯგუფები და პარტიები, რომელთაც არ გააჩნიათ საკმარისი ფინანსური რესურსები არჩევნებში გასამარჯვებლად და ფაქტიურად ან მუდმივი ოპოზიციის როლს თამაშობან, ან ახერხებენ ალიანსში შევიდნენ რომელიმე სახელისუფლებო პარტიასთან.

ბოლო წლებში მნიშვნელოვნად გაძლიერდა პოლიტიკურ გაერთიანებათა ახალი ტიპი, რომლებიც გამოირჩევიან პოპულისტური დემაგოგიის მაღალი ხარისხით.

მიუხედავად იმისა, თუ რომელ კატეგორიას ეკუთვნის პოლიტიკური პარტია, მათ აერთიანებთ ჩამოყალიბებული სტრატეგიული ხედვისა და ნათელი პოლიტიკის არარსებობა. შედარებით სერიოზული გავლენის მქონე პარტიათა აბსოლუტური უმრავლესობის უმთავრეს მიზანს არჩევნებში გამარჯვება და წევრთა თანამდებობებით დაკმაყოფილება წარმოადგენს. ეს უკანასკნელნი თანამდებობებს უკანონო შემოსავლების მისაღებად იყენებენ, რომლის ნაწილიც მათი მხარდამჭერი პარტიების შემდგომი საქმიანობისათვისაა განკუთვნილი.

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების ჩასახვის პროცესი დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდს ემთხვევა. მართალია საბჭოთა პერიოდში საქართველოში არსებობდა კვანძარასამთავრობო ორგანიზაციები (მწერალთა, კომპოზიტორთა, კინემატოგრაფისტთა, მხატვართა კავშირები და სხვ.), მაგრამ მათ საქმიანობაზე სრულ კონტროლს ხელისუფლება და მმართველი პარტია ახორციელებდა.

საქართველოში XX საუკუნის 80-იან წლებში წარმოიშვა დამოუკიდებელ საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა მთელი წყება, რომელთა განმასხვავებელ ნიშანს მეტისმეტი პოლიტიზაცია წარმოადგენდა (კავკასიური კლუბი, რუსთაველის საზოგადოება, საქართველოს მწვანეები და ა.შ.). დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა რაოდენობამ სწრაფად იმატა, რასაც რამდენიმე გარემოება განაპირობებდა:

- განვითარებულმა მოვლენებმა ინტელექტუალთა დიდი ნაწილი სკეპტიკურად განაწყო ხელისუფლებისადმი. საჯარო სამსახური არაპრესტიჟულ სფეროდ იქცა, ხოლო მაღალი თანამდებობების დაკავება კორუფციული მექანიზმების გამოყენების გარეშე ფაქტიურად წარმოუდგენელი იყო. შედეგად საზოგადოების ის ფენა, რომელიც ინტელექტუალური შრომით იყო დაკავებული და რომელსაც, ამავე დროს, არ სურდა მორალურ კომპრომისზე წასვლა, მესამე სექტორში იწყებს გადანაცვლებას.
- დიდი როლი ითამაშა დასავლეთის ფინანსურმა მხარდაჭერამაც. არსებული ეკონომიკური კრიზისის ფონზე, არასამთავრობო ორგანიზაციებმა უზრუნველყვეს მესამე სექტორში დასაქმებული პირების საკმაოდ მაღალი შემოსავალი მოსახლეობის საშუალო შემოსავალთან შედარებით.
- არასამთავრობო ორგანიზაციებში ადამიანებს შეეძლოთ ეთქვათ და დაეწერათ ის, რასაც ფიქრობდნენ. სახელმწიფოს მხრიდან ცენზურა ფაქტიურად არ იგრძნობოდა და იოლად შეიძლებოდა საკუთარი უნარების რეალიზაცია. ამასთან სახელმწიფო სტრუქტურებისა და არასამთავრობო ორგანიზაციების გარდა სხვა ალტერნატივა ინტელექტუალთათვის ფაქტიურად არ არსებობდა. კერძო სექტორი ამ პერიოდში ჩანასახოვან მდგომარეობაში იმყოფებოდა და კრიმინალურ ელფერს ატარებდა.

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების განვითარების პროცესში ოთხი ეტაპის გამოყოფა შეიძლება.

1. ჩასახვისა და ადრეული ფუნქციონირების პერიოდი (1992-1995 წლები). ამ პერიოდში სახელმწიფოს არ ეცალა დამოუკიდებელ საზოგადოებრივ ორგანიზაციებზე კონტროლის დასაწესებლად. ამავე დროს ეს სუსტი სექტორი არ წარმოადგენდა რეალურ საფრთხეს კორუმპირებული ბიუროკრატიისათვის.
2. "ოაზისური" პერიოდი (1995-1999 წლები). მესამე სექტორი თანდათან აფართოებს თავის საქმიანობას და მისი ხმა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში სულ უფრო და უფრო მეტად ისმის. სახელმწიფო ამ ეტაპზეც ნაკლებად ერევა მესამე სექტორის საქმიანობაში, მართალია არასამთავრობოთა საქმიანობა ხელისუფლებას უკვე გარკვეულ პრობლემებს უქმნის, მაგრამ დასავლეთის თვალში დემოკრატიული იმიჯის შენარჩუნების სურვილი ჭარბობს განსხვავებულ აზრზე ცენზურის დაწესების მოთხოვნაზე.
3. მესამე სექტორის დამოუკიდებელ საზოგადოებრივ ძალად ჩამოყალიბების პერიოდი (1999-2003 წლები). არასამთავრობო ორგანიზაციებს უკვე შეუძლიათ საზოგადოებრივ პროცესებზე ზემოქმედება. ამავე დროს ხელისუფლებამ გააძლიერა მცდელობები, ფინანსური და იურიდიული ბერკეტების გამოყენებით კონტროლი დაეწესებინა სამოქალაქო ორგანიზაციებს საქმიანობაზე.
4. პოლიტიკურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვან აქტორად ჩამოყალიბება (2003 წლიდან). მესამე სექტორი "ვარდების რევოლუციის" ერთერთ მთავარ მამოძრავებელ ძალას ქმნის. შემდგომში ცალკეული საზოგადოებრივ ორგანიზაციათა წევრების მნიშვნელოვანი ნაწილი სახელმწიფო სამსახურში გადადის და არასახელმწიფო სექტორში დარჩენილ ძალთა აშკარა იგნორირებას ახდენს.

დღეისათვის სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციების წინაშე დგას ახალი ამოცანა - გააძლიეროს საკუთარი უნარები, მოიზიდოს ახალი კადრები და ფართოდ გავიდეს მოსახლეობაზე, ამ უკანასკნელთა ინტერესების დაცვის ღონისძიებით.

მასობრივი საინფორმაციო საშუალებები ბევრ რამეში იგივე პრობლემების წინაშე დგანან, რომელთა წინაშეც პოლიტიკური პარტიები და არასამთავრობო ორგანიზაციები აღმოჩნდნენ. დღევანდელ ქართულ მედიას ისევე ცოტა აქვს საერთო XIX საუკუნისა და XX საუკუნის დასაწყისის ქართულ პრესასთან, როგორც დღეს მოქმედ პოლიტიკურ პარტიებს მათ წინამორბედებთან და შეუძლებელია ვისაუბროთ მემკვიდრეობითობაზე, თუ გავითვალისწინებთ 70-წლიან საბჭოური ტოტალიტარიზმის ეპოქას.

ქვეყნის უახლესი ისტორიის მანძილზე პირველ დამოუკიდებელ, სახელმწიფო ცენზურის კონტროლისგან თავისუფალი პრესის პრეცედენტს წარმოადგენდა XX საუკუნის 80-იან წლებში, საბჭოთა კავშირში დაწყებული პერესტროიკის პირობებში გახშირებული დისიდენტური გამოცემები სწორედ ეს გამოცემები შეიძლება ჩაითვალოს დღევანდელი ბეჭდვითი საშუალებების წინამორბედად.

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ჩამოყალიბებას იწყებს დამოუკიდებელი, შედარებით დიდი ტირაჟის მქონე გამოცემები. ამავე პერიოდს მიეკუთვნება პირველი დამოუკიდებელი ელექტრონული მედიის საშუალებათა წარმოშობა. მასმედიის საშუალებებმა თანდათან მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავეს საზოგადოებრივი აზრის ფორმირების პროცესში. ამავე დროს აღსანიშნავია საზოგადოებრივ აზრზე მოხდენილი ზემოქმედების განსხვავებული ხარისხი. მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი, საშუალოდ 70%-ზე მეტი, ინფორმაციის ძირითად წყაროდ ტელევიზიას მიიჩნევს. გაზეთებისაგან მიღებული ინფორმაციის წილი 10%-ს არ აღემატება, ხოლო რადიოსი, შესაბამისად, 5% მოიცავს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საკმაოდ მაღალია მოსახლეობის იმ ნაწილის რიცხვი (დაახ. 15%), რომელიც არც ერთ საინფორმაციო საშუალებას არ ენდობა.

მასმედიის საშუალებები თავიანთი მდგომარეობითაც განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან:

- ტელევიზია. სახელმწიფო და კერძო ტელეკომპანიები, თავისი უნარებით დიდად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგრამ შესაძლებელია ორი ჯგუფის გამოყოფა: კომპანიები, რომლებიც სახელმწიფო სტრუქტურების ინტერესებს გამოხატავენ და ოპოზიციური ტელევიზიები, რომლებიც აშკარად ნეგატიურად აშუქებენ სელისუფლების პოლიტიკას. ბოლო ხანებში შეინიშნება სახელმწიფო ზეწოლისა და თვითცენზურის გაძლიერების ტენდენციაც.
- ბეჭდვითი მედიის საშუალებები შედარებით ნაკლები პოპულარობით სარგებლობს, როს ერთერთ მიზეზად საზოგადოების დაბალი მსყიდველობითი უნარი უნდა დასახელდეს. პრესის საერთო ტირაჟი, რომელშიც პოლიტიკური ორიენტაციის ფართო სპექტრია წარმოდგენილი, საკმაოდ მცირეა. ყველაზე პოპულარული გაზეთების ტირაჟი საშუალოდ 10-15 ათ. ეგზემპლარის ფარგლებში მერყეობს. მაღალია პოლიტიკური, ეკონომიკური თუ კრიმინალური დაჯგუფების მიერ დაკვეთილი ინფორმაციის წილი.
- რადიო საზოგადოების ინფორმირების პროცესში შედარებით ნაკლებ როლს ასრულებს და ძირითადად გასართობი ხასიათის პროდუქციას (ძირითადად მუსიკა) გადაცემს. საინფორმაციო-ანალიტიკური გადაცემების რიცხვი მასმედიის ამ სფეროში მეტად მცირეა. ამ უკანასკნელთა არსებობა დამახასიათებელია ძირითადად საზღვარგარეთ მოქმედი რადიოსადგურებისათვის (რადიო თავისუფლება, ამერიკის ხმა).

თუ დამოუკიდებლობის პირველ წლებში ხელისუფლება და პოლიტიკური თუ ეკონომიკური ელიტა დიდ ყურადღებას არ აქცევდა მედიის მოღვაწეობას და ამ უკანასკნელზე ზემოქმედებისათვის ხშირად ძალადობას იყენებდა, შემდგომ წლებში სიტუაცია მნიშვნელოვნად შეიცვალა - მასმედია ანგარიშგასაწევი ძალა გახდა. შესაბამისად შეიცვალა მისადმი სახელისუფლებო ძალების დამოკიდებულებაც. დღეს ყველა ცდილობს თავი აარიდოს მედიის წინააღმდეგ აშკარა გამოსვლას. რა თქმა უნდა მედიის საშუალებებზე მუქარის, დაშინებისა და ზოგ შემთხვევაში ჟურნალისტების ანგარიშსწორების შემთხვევები ახლაც სახეზეა, მაგრამ ძირითადი აქცენტი ახლა მოსყიდვაზე ან კომპანიების პირდაპირ შესყიდვაზე კეთდება. ცალკეული გაზეთებისა თუ ტელეკომპანიების უკან ხშირად საკმაოდ ოდიოზური პირები დგანან.

სიტუაციას ამძიმებს მოსახლეობის დიდი ნაწილის პოლიტიკური კულტურის დაბალი დონე - დემოკრატიული მმართველობის ტრადიციების არქონა და საკუთარ უფლებებში მოქალაქეთა დიდი ნაწილის გაუთვითცნობიერებლობა. მაღალი რეიტინგის შენარჩუნების სურვილის გამო მედიის უმეტესობა იაფფასიან სენსაციებზე ხდება ორიენტირებული.

რელიგიური ორგანიზაციები საქართველოში განსხვავებულ ფაქტიურ და იურიდიულ სივრცეში იმყოფებიან. საქართველო წარმოადგენს მრავალკონფესიურ სახელმწიფოს. რელიგიურ უმრავლესობას შეადგენენ მართლმადიდებლები (მოსახლეობის 80%-ზე მეტი). მსხვილ კონფესიებს წარმოადგენენ მუსლიმანი სუნიტები და შიიტები, ასევე სომხური გრიგორიანული ეკლესიის მრევლი. სხვა კონფესიების მიმდევართა წილი (კათოლიკეები, ბაპტისტები, იელოვას მოწმეები, იუდეველები და ა.შ.), საერთო ჯამში, 5%-ზე ნაკლებია.

ქართული საზოგადოების აბსოლუტური უმრავლესობისათვის მართლმადიდებლობა წარმოადგენს ქართველი ერის ტრადიციულ რელიგიას, რომელმაც ქართულ ენასთან ერთად, საუკუნეთა

მანძილზე გადამწყვეტი როლი ითამაშა ქართული სახელმწიფოსა და ეთნოსის კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნების პროცესში. მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორიული დამსახურება, მიუხედავად მის წინააღმდეგ განხორციელებული რეპრესიებისა (საეკლესიო ქონების სეკულარიზაცია, 1500-მდე ეკლესიის დანგრევა, სასულიერო პირთა ფიზიკური ლიკვიდაცია ან მათი მოღვაწეობის აკრძალვა და ა.შ.), საბჭოთა პერიოდშიც კი იყო აღიარებული. მხატვრულ ლიტერატურაში თუ ხელოვნების სხვა დარგებში, სასკოლო სახელმძღვანელოებში ხაზი ესმეოდა იმ გარემოებას, რომ მართლმადიდებლობა დადებითი მოვლენა იყო საქართველოს ისტორიაში, რომ მან ხელი შეუწყო ერთმორწმუნე რუსეთთან დაახლოებას და ა.შ.

საზოგადოებაში თანდათან დამკვიდრდა აზრი მართლმადიდებლობის, როგორც ტოლერანტული რელიგიის პროგრესულობის შესახებ. ეს აზრი კიდევ უფრო განმტკიცდა ეროვნული მოძრაობის პერიოდში (XX საუკუნის 80-იანი წლების მეორე ნახევარი), როცა კომუნისტური იდეოლოგიის და სისტემის კრიზისის პირობებში, მოიხსნა მთელი რიგი შეზღუდვები რწმუნის თავისუფლად გამოხატვის სფეროში. მოსახლეობაში თანდათან ძლიერდება რელიგიური გრძნობები.

მართლმადიდებლობისათვის მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობის რელიგიის ფაქტობრივი სტატუსის მინიჭებამ დღის წესრიგში დააყენა მისი სხვა კონფესიებთან ურთიერთობის საკითხი. სწორედ ამ პერიოდში იჩინა თავი მთელმა რიგმა სიძნელეებმა. ე.წ. ტრადიციული რელიგიებისადმი (ისლამი, იუდაიზმი, კათოლიციზმი, გრიგორიანელობა) მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ შემწყნარებლური პოზიცია დაიკავა, რასაც ვერ ვიტყვი საქართველოსათვის არატრადიციულ რელიგიური მიმდინარეობების (იელოვას მოწმეები, კრიშნაიტები და ა.შ.) მიმართ.

ამავე დროს სახელმწიფო და მართლმადიდებლური ეკლესია ცდილობენ დაახლოვონ თავიანთი პოზიციები. დაახლოების ნათელი გამოხატულებაა კონკორდატი სახელმწიფოსა და საქართველოს მართლმადიდებლურ ეკლესიას შორის.

მიუხედავად ერთმანეთს შორის დიდი განსხვავებისა, სამოქალაქო საზოგადოების ყველა სეგმენტს მრავალი საერთო პრობლემა აქვს. მათგან, უპირველეს ყოვლისა, უნდა გამოიყოს ორი უმთავრესი:

- მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობის ინდეფერენტობაში ქვეყანაში მიმდინარე სოციალური თუ პოლიტიკური პროცესებისადმი, რასაც კიდევ უფრო აძლიერებს ნიჰილისტური დამოკიდებულება კანონისა და ხელისუფლებისადმი. საზოგადოების ასეთი განწყობა უარყოფითად მოქმედებს სამოქალაქო სექტორზეც.
- ხელისუფლებას არ გააჩნია მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური სტრატეგია როგორც საგარეო, ისე საშინაო პოლიტიკის არც ერთ სფეროში. ერთადერთი, სადაც ასეთი ნება ვლინდება, არის სურვილი, მაქსიმალურად გაიზანგრძლივოს ძალაუფლება. ამას თან ერთვის კორუფციის მასშტაბის არნახული ზრდა ხელისუფლების მაღალი ჩინებში.

სამოქალაქო საზოგადოების უარყოფითი და დადებითი მხარეები

სამოქალაქო საზოგადოების ყველა ჩამოთვლილ სეგმენტს, ბევრ საერთოსთან ერთად გააჩნია მხოლოდ თითოეული მათგანისათვის დამახასიათებელი დადებითი და უარყოფითი მხარეები.

პოლიტიკური პარტიების ერთერთ სუსტ მხარეს წარმოადგენს გამოკვეთილი მსოფლმხედველობრივი ბაზისის არარსებობა, რასაც შედეგად მოსდევს გაურკვეველი პოლიტიკური კურსის გატარება. მეორე პრობლემაა გადაწყვეტილების მიღების დემოკრატიული მექანიზმების არარსებობა თვით პარტიათა შიდა სტრუქტურებში. მაგრამ უმთავრეს პრობლემას პარტიათათვის (იგულისხმება როგორც სახელისუფლებო, ისე ოპოზიციური პარტიები თუ დაჯგუფებები) საზოგადოებრივი დასაყრდენის, სოციალური ბაზის ფაქტიური არარსებობა წარმოადგენს. ქვეყანაში არსებულმა სოციალურმა და ეკონომიკურმა კრიზისმა საქართველოში გააქრო საშუალო ფენა, რომელიც ნებისმიერ ქვეყანაში პოლიტიკური მოძრაობების მთავარ საყრდენს წარმოადგენს. დღევანდელი ქართული საზოგადოება ორ ნაწილად - ოლიგარქებად, პოლიტიკური და ეკონომიკური ელიტის წევრებად და მეორეს მხრივ, მოსახლეობის ლუმპენიზებულ და მარგინალიზებულ უმრავლესობად შეიძლება დაიყოს. საშუალო ფენა (არასამთავრობო ორგანიზაციების, მასმედიის, საერთაშორისო და მსხვილ კომერციულ ორგანიზაციების თანამშრომლები) მცირერიცხოვანია და ქონებრივი პოლარიზაციის ხარისხს ვერ ამცირებს. მსოფლმხედველობრივი კრიზისი, რაც საზოგადოებაში არსებულმა საკანონმდებლო ნიჰილიზმმა და

მომავლისადმი პესიმისტურმა დამოკიდებულებამ გამოიწვია, კიდევ უფრო ამძიმებს არსებულ სიტუაციას და ამცირებს პოლიტიკურ პარტიათა მკვებად სოციალურ ძალას.

პოლიტიკურ პარტიათა მმართველობითი სისტემა, დემოკრატიული შიდაპარტიული მექანიზმების არარსებობის გამო, ასევე სერიოზული პრობლემების წინაშე დგას. ფაქტიურად არც ერთ, მეტნაკლებად მნიშვნელოვან პოლიტიკურ პარტიას არ გააჩნია დემოკრატიული შიდა არჩევნების სისტემა. პარტიათა პოლიტიკურ კურსს განსაზღვრავს მათი ლიდერების ვიწრო ჯგუფი. არ ხდება მმართველობითი ორგანოების როტაცია. პარტიათა რიგითი წევრების მოსაზრებებს ყურადღება საერთოდ არ ექცევა.

პოლიტიკური ორგანიზაციების კიდევ ერთ უარყოფით მხარეს წარმოადგეს ნათელი პოლიტიკური პროგრამების არარსებობა. არც ერთი პოლიტიკური პარტიის პროგრამა, მიუხედავად იმისა, მემარჯვენეა თუ მემარცხენე, ფაქტიურად არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან. განსხვავება შეიძლება დაინახოთ მხოლოდ ზოგიერთი დეკლარაციული ხასიათის განცხადებებში.

ყოველივე ზემოთქმულის შედეგად პოლიტიკურ პარტიებს არ გააჩნიათ საშუალება, საზოგადოებრივ აზრზე დაყრდნობით, რეალური ზემოქმედება მოახდინონ ქვეყანაში მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებზე. ერთადერთი, რაც მათ ხელეწიფებათ, არის სხვა პარტიებთან შიდაკულუარული გარიგებებისა და არჩევნების შედეგების ფალსიფიკაციის შედეგად პარლამენტში მოხვედრის შესაძლებლობა, ან სახელისუფლო პოლიტიკურ ძალებთან გარიგების გზით თავიანთი ლიდერებისათვის პოლიტიკური თანამდებობების უზრუნველყოფა.

ბოლო ხანებში ზოგიერთ პოლიტიკურ პარტიაში შეინიშნება გარკვეული დადებითი ძვრებიც. მათი ნაწილი თანდათან ათვისებლობის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური პროგრამების შექმნის აუცილებლობას და ცდილობს კონკრეტული საქმიანობები განახორციელოს საზოგადოებრივი ინტერესების დაცვის სფეროში.

არასამთავრობო ორგანიზაციების წინაშე არსებული პრობლემებიდან უნდა აღინიშნოს მესამე სექტორის დაბალი იმიჯი საზოგადოებაში და სახელმწიფოსთან სულ უფრო და უფრო გართულებული ურთიერთობა. ამასთან საზოგადოება ნაკლებად იცნობს მესამე სექტორის საქმიანობას.

მესამე სექტორის წინაშე არსებობს ობიექტური სახის პრობლემებიც, რომელთა შორისაც, უპირველეს ყოვლისა, უნდა დასახელდეს არასამთავრობო ორგანიზაციების ადმინისტრირებისა და ფინანსური მენეჯმენტის სისტემის გაუმართაობა, საზოგადოებასთან ურთიერთობის სამსახურების ნაკლებეფექტური მუშაობა და წარმოებული აქტივობების გამჭვირვალეობის დაბალი ხარისხი.

დღეისათვის, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში არასამთავრობო ორგანიზაციების როლის ზრდის პირობებში, ამ უკანასკნელთა შიდა სტრუქტურები ადეკვატურად უკვე ვეღარ აკმაყოფილებენ თანამედროვე სტანდარტებს. კერძო სექტორის თანდათანობით განვითარების შედეგად, იზრდება ბიზნესში კვალიფიციურ კადრებზე მოთხოვნილება. ეს იწვევს მთელი რიგი სპეციალობების (ფინანსისტები, მენეჯერები და ა.შ.) პროფესიონალთა გადაადენას კერძო სექტორში, სადაც დღეისათვის უფრო მაღალი ანაზღაურებაა, ვიდრე არასამთავრობო სექტორში, სადაც შრომის საშუალო ანაზღაურება ბოლო წლების მანძილზე ფაქტიურად არ გაზრდილა.

მესამე სექტორის კიდევ ერთ სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს წამყვან არასამთავრობო ორგანიზაციათა წევრების გარკვეულ კასტად, დახურულ ინტერესთა ჯგუფად ჩამოყალიბების ნიშნები. ხშირ შემთხვევებში ორგანიზაციები უფრო მეტ ყურადღებას უთმობენ თანხების მოზიდვისა და საკუთარი ინტერესების დაცვის საკითხებს, ვიდრე საზოგადოების წინაშე არსებულ პრობლემების გადაწყვეტას.

ბოლო პერიოდში მესამე სექტორში დაიწყო სერიოზული მსჯელობა განვითარების ტემპების შენელების მიზეზების გამოვლენისა და დაძლევის მიმართულებით. შედარებით განვითარებული არასამთავრობო ორგანიზაციები უკვე გამოდიან სერიოზული ინიციატივებით, რომელთა მიზანსაც ერთის მხრივ შიდაორგანიზაციული სტრუქტურების განვითარება, მეორეს მხრივ კი საზოგადოებაში სექტორის იმიჯის ამაღლება წარმოადგენს. მიმდინარეობს მუშაობა საზოგადოებასთან კონტაქტების გაფართოებისა და ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მესამე სექტორის როლის გაძლიერების მიმართულებით.

მასმედიის საშუალებათა დამახასიათებელია პროდუქციის დაბალი ხარისხი, ჟურნალისტთა დაბალი პროფესიონალიზმი, მედიაზე სხვადასხვა პოლიტიკური და ფინანსური ელიტების ზემოქმედების მაღალი ხარისხი. ამავე დროს:

- არ არსებობს მასმედიაში დასაქმებულ პირთა მომზადებისა და გადამზადების თანამედროვე სისტემა. ჟურნალისტთა კორპუსის უმრავლესობას სხვა პროფესიათა წარმომადგენლები შეადგენენ, რომლებსაც, ხშირ შემთხვევაში არ გააჩნიათ შესაბამისი კვალიფიკაცია.
- როგორც წესი, მასმედიის პროდუქციის მნიშვნელოვან ნაწილს უცხოური პროდუქცია წარმოადგენს. ტელევიზიის საეთერო დროის დიდი ნაწილი უცხოურ, ხშირ შემთხვევაში დაბალი ხარისხის მქონე, გასართობ და სათავგადასავლო ფილმებს და საპნის ოპერებს ეთმობა. ძირითადი აქცენტი სენსაციური ხასიათისა და ყვითელი პრესისათვის დამახასიათებელ სხვა მასალებზე (ეროტიკა, სკანდალური ფაქტები ცნობადი სახეების ცხოვრებიდან და სხვ.) კეთდება.
- მედიის უმეტესობის საქმიანობას სხვადასხვა პოლიტიკური და ეკონომიკური (ხშირად კორუმპირებული და კრიმინალური) დაჯგუფებები აკონტროლებენ. რაც შეეხება სახელმწიფო საინფორმაციო საშუალებებს, ისინი ძირითადად მთავრობის საქმიანობის პროპაგანდითა და ოპოზიციური ძალების კრიტიკით არიან დაკავებული. მძიმე ეკონომიკური სიტუაციის გამო საკმაოდ შეზღუდულია სარეკლამო ბაზარი, რაც ვერ უზრუნველყოფს თავისუფალი მედიის ფინანსურ დამოუკიდებლობას და მას კიდევ უფრო მგრძობიარეს ხდის სხვადასხვა სახის საეჭვო წარმომავლობის დაფინანსების მიმართ.
- უცხოური საინფორმაციო საშუალებების როლი საკმაოდ შეზღუდულია. მცირე რუსულენოვანი (ძირითადად რუსეთის) მედია პროდუქციის გავრცელების არეალი, ამავე დროს საზოგადოების დიდ ნაწილში ეს უკანასკნელი არ სარგებლობს ნდობით ანტიქართული განწყობებისა და ცუდად დაფარული იმპერიული ამბიციების დომინირების გამო. რაც შეეხება დასავლეთის საინფორმაციო საშუალებებს, მათი მოხმარების არეალი ასევე შეზღუდულია, ოღონდ ამ შემთხვევაში ენობრივი ბარიერის არსებობის მიზეზით.

სერიოზულ პრობლემას წარმოადგენს სასაზღვრო ეთნიკურ ანკლავებში ქართული საინფორმაციო მომსახურების სიმცირე. აქ მეზობელი ქვეყნების (რუსეთის, სომხეთის, აზერბაიჯანისა და თურქეთის) საინფორმაციო საშუალებათა სიჭარბე შეინიშნება.

ამავე დროს დადებით მოვლენად უნდა დასახელდეს საზოგადოებაში დამოუკიდებელი მედიის მიმართ არსებული აშკარად გამოკვეთილი სიმპათიები. მიუხედავად წარმოებული პროდუქციის დაბალი ხარისხისა, ქართული მედია, უპირველეს ყოვლისა ტელევიზია, მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობისათვის რჩება ინფორმაციის ერთადერთ მიმწოდებლად.

კიდევ ერთი დადებით მომენტს წარმოადგენს ჟურნალისტურ წრეებში პროფესიონალიზმის ნაკლებობის ხედავ და სურვილი, ქვეყანაში შეიქმნას მათი კვალიფიკაციის ამაღლების სისტემა.

რელიგიის თავისუფლების საკითხი ქართული საზოგადოების ერთერთი უმწვავესი პრობლემაა და იგი დღითიდღე სულ უფრო და უფრო აქტუალური ხდება. გადამწყვეტი როლი ენიჭება საქართველოს მართლმადიდებლური ეკლესიის პრინციპულ პოზიციას. სამწუხაროდ, მცირე გამოწვევის გარდა, ეს პოზიცია მკვეთრად არ ფიქსირდება. საქართველოში გაბატონებული რელიგიური მიმდინარეობა გადაჭრით არ ილაშქრებს იმ ორთოდოქსი რადიკალების წინააღმდეგ, რომლებიც თავიანთი ქმედებებით არა მარტო სხვადასხვა რელიგიურ უმცირესობებს ავიწროებენ, არამედ სერიოზულ დარტყმას აყენებენ თვით მართლმადიდებლობის, როგორც ტოლერანტული რელიგიის იმიჯს საერთაშორისო საზოგადოების თვალში.

ასეთ პოზიციას რამდენიმე მიზეზი განაპირობებს, რომელთაგანაც, უპირველეს ყოვლისა, თვით საქართველოს მართლმადიდებლურ ეკლესიაში მიმდინარე შიდაპროცესები უნდა აღინიშნოს. კომუნისტური სისტემის მხრიდან საკმაოდ ხარგმლივი დევნის შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლებამ შეცვალა თავისი დამოკიდებულება მართლმადიდებლური ეკლესიისადმი (1943 წელს იოსებ სტალინის მიერ რუსეთის საპატრიარქოს აღდგენა). მებრძოლი ათეიზმი კვლავ საბჭოთა სისტემის ოფიციალურ იდეოლოგიას წარმოადგენდა, მაგრამ რელიგიური ღვთისმსახურების ლეგალიზაციამ შეარბილა მართლმადიდებლობასა და საბჭოთა რეჟიმს შორის არსებული დაპირისპირება.

მართლმადიდებლურ ეკლესიას აღნიშნული დათმობების სანაცვლოდ მთელ რიგ კომპრომისებზე წასვლა დაჭირდა. მოხდა აღსარების საიდუმლოს ხელშეუხებლობის შეზღუდვა, ეკლესიაში გაძლიერდა სპეცსამსახურების წარმომადგენელთა ხვედრითი წილი. დამოუკიდებლობის პერიოდში

მართლმადიდებლური ეკლესიის ღვთისმსახურთა კონტინგენტი შეივსო ახალი კადრებით, რომელთა დიდ ნაწილსაც არ გააჩნდა სათანადო რელიგიური განათლება და ხშირად მერკანტილური მოსაზრებებით, საკუთარი შემოსავლების გაზრდის მიზნით მიდიოდა ეკლესიაში.

ღვთისათვის ეკლესიაში შესაძლებელის მღვდელთმსახურთა სამი ჯგუფის გამოყოფა:

- მცირერიცხოვანი დემოკრატიული დაჯგუფება, რომელიც ათვისებულ იქნა ეკლესიაში არსებულ კრიზისს და ზოგადი ჰუმანური ღირებულებების პრიმატის აუცილებლობას და სხვა ეკლესიებთან თანამშრომლობის საჭიროებას;
- რადიკალურად განწყობილი მღვდელთმსახურთა ნაწილი, რომელთაც პროზელიტიზმის შეზღუდვის ერთადერთ საშუალებად იზოლაციონიზმი მიაჩნიათ. ეს ფრთა არაოფიციალურად მხარს უჭერს ორთოდოქს რადიკალთა მოქმედებას;
- მღვდელთმსახურთა უმრავლესობა, რომელიც არ ერევა აღნიშნულ დაპირისპირებაში. მათი ნაწილი უსიტყვოდ ემორჩილება საპატრიარქოს ოფიციალურ პოზიციას, ნაწილი კი თანამდებობას მერკანტილური მიზნებისთვის იყენებს.

გაორებულია მართლმადიდებლური ეკლესიის დამოკიდებულება სხვა რელიგიებთან მიმართებაში, რაც ნათლად გამოჩნდა 1999 წელს, რომის პაპის საქართველოში ვიზიტის დროს. მართლმადიდებლური ეკლესია ერთის მხრივ, მიესალმა მის ვიზიტს, ხოლო მეორეს მხრივ, თავის მრევლს აუკრძალა პაპის მერ გამართულ მესაზე დასწრება.

ქვეყანაში მძიმე ეკონომიკური და სოციალური ფონის შეუქმნე, საქართველოს მართლმადიდებლურ ეკლესიაში არსებული პრობლემების წყალობით, მოსახლეობის მარგინალიზებული ნაწილი ცდილობს სხვა რელიგიებში იპოვოს თავისი სულიერი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება. ყოველივე ამას ქვეყანაში რელიგიურ სექტათა (პირველ რიგში - იელოვას მოწმეთა) წევრების რიცხვის ზრდა მოსდევს.

განვითარების პერსპექტივები

საქართველოში განვითარების პროცესის ორი შესაძლო ვარიანტი შეიძლება იქნეს წარმოდგენილი:

1. მწირი, შეზღუდული რესურსების პირობებში, პატრიმონიალური ურთიერთობების ფონზე, პოლიტიკური და ეკონომიკური კლანების გაძლიერება და კორუმპირებულ-ბიუროკრატიული სახელმწიფო სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც კრიმინალურ სამყაროსთან კავშირში ახდენს მოსახლეობის ტერორიზებას და ახორციელებს შეუზღუდავ ძალაუფლებას. აღნიშნული სცენარი განვითარდება კლანური და პოლიტიკური დაპირისპირებების ანარქიული გარემოს ფონზე. ამ პროცესში მნიშვნელოვან, და ამასთან ნეგატიურ, როლს შეასრულებს სხვა სახელმწიფოთა (პირველ რიგში რუსეთისა და მახლობელი აღმოსავლეთის ფუნდამენტალისტური რეჟიმების) არა მარტო ეკონომიკური, არამედ პოლიტიკური ინტერესების პრევალირება.
2. ქვეყანაში არსებული ლიბერალური და დემოკრატიული ძალების გაერთიანებისა და მათი მხარდაჭერის გზით სამოქალაქო საზოგადოების პრინციპების პრეცედენტების სახით დანერგვა და მოსახლეობაში გამეფებული აპათიისა და საკანონმდებლო ნიჰილიზმის თანდათანობითი დაძლევა. ასეთ პირობებში, საზოგადოებრივი მხარდაჭერისა და დასავლეთისა და საერთაშორისო ორგანიზაციების დახმარებით, მმართველობითი სტრუქტურების რეფორმირებისა და ხელისუფლების საქმიანობაზე საზოგადოებრივი მონიტორინგის განხორციელების გზით, საქართველოში არსებული პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების ეტაპობრივი დაძლევა.

ის, თუ რომელი სცენარით განვითარდება მოვლენები, დიდადაა დამოკიდებული ქართული საზოგადოების მზობისა და კონსოლიდაციის ხარისხზე.

მიუხედავად განსხვავებული მიზნებისა, სამოქალაქო საზოგადოების ყველა სემენტს გააჩნია საერთო პრობლემები და მიზნები: მოსახლეობაში ფრუსტრაციის დაძლევა და ამ უკანასკნელის სამოქალაქო აქტიურობის ზრდა; საკუთარი შიდა სტრუქტურების, დროის მოთხოვნილებათა შესაბამისად, გარდაქმნა და ოპტიმიზაცია; ერთმანეთთან და გარე სამყაროსთან, ინტერესთა სხვა ჯგუფებთან ურთიერთობების პრინციპების შემუშავება და მათი რეალიზაცია.

აღნიშნულ პროცესში საზოგადოების აქტიურ ნაწილს, ზემოაღნიშნული ორგანიზაციების სახით, ყავს პოტენციური მოკავშირეები საზოგადოების ფართო ფენებისა და საერთაშორისო და დასავლური ორგანიზაციების სახით. მაგრამ საერთაშორისო დახმარება ხელს უნდა უწყობდეს არა

საქართველოსთვის მიცემული კრედიტებისა და გრანტების დიდი ნაწილის დალექვას ბიუროკრატიის პირად ანგარიშებზე, არამედ თანდათან მზარდი დემოკრატიული ინსტიტუციების კიდევ უფრო გაძლიერებას.

ეთნიკური ანკლავები და მოქალაქეობის პრობლემა საქართველოში

საქართველოში მოქალაქეობის პრობლემისადმი დამოკიდებულების განხილვისას გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ქართულმა სახელმწიფომ განვითარების პროცესში დაახლოებით იგივე გზა გაიარა, რაც მახლობელი აღმოსავლეთისა თუ ბალკანეთის რიგმა სახელმწიფოებმა (საბერძნეთი, სომხეთი, ლიბანი და ა.შ.). ამავე დროს აღსანიშნავია ისიც, რომ არც ძველადმოსავლურ, არც ანტიკურ-ელენისტურ და არც ფეოდალურ პერიოდში არ შექმნილა დასავლეთ ევროპული ტიპის ქალაქი-სახელმწიფოები თუ კომუნები. აქედან გამომდინარე, საქართველოში არ ჩამოყალიბებულა დასავლეთის საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი სამოქალაქო ინტერესთა ჯგუფები ქალაქის მოსახლეობის ცალკეული ფენების (არისტოკრატია-დემოკრატია თუ პატრიციატი და პლებსი) სახით.

XIX საუკუნის დასაწყისიდან, რუსეთის იმპერიის მიერ საქართველოს სამეფო-სამთავროთა ანექსიის შედეგად, მოსახლეობისათვის უცხო პოლიტიკური სტრუქტურებისა და ენის შემოღებამ უარყოფითად იმოქმედა საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ურთიერთობაზე. ტრადიციული სამართლებრივი ინსტიტუტების გაუქმებამ საზოგადოებრივი ნიჰილიზმის წარმოქმნა-გაძლიერებას შეუწყო ხელი.

ბიუროკრატიული აპარატის გაძლიერება, საზოგადოებრივი ნდობის შემცირების ფონზე, იქცა კლიენტელური ურთიერთობების გაძლიერების მიზეზად. საქართველოში ამ ტენდენციამ თავი უკვე XIX საუკუნის ბოლოდან იჩინა და განსაკუთრებით გაძლიერდა სოციალიზმის ეპოქაში.

შედეგად საქართველოში ჩამოყალიბდა გარკვეული საზოგადოებრივი მენტალობა, რომელშიც ჩნდება როგორც მეზობელი კულტურებისათვის დამახასიათებელი, ისე ორიგინალური ნიშნები. საქართველოში, რომლის მოსახლეობის ცხოვრების წესი ახლოს დგას ხმელთაშუაზღვისპირეთის საზოგადოებებისათვის დამახასიათებელ მენტალობასთან, საბჭოურმა ტოტალიტარიზმმა ხელი შეუწყო ბიუროკრატიული სისტემისა და ტრადიციულ ღირებულებათა სიმბიოზის წარმოშობას.

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე ხშირად ხდებოდა სახელმწიფოებრივის, ეროვნულისა და ეთნიკურის ურთიერთგადაფარვა. ეთნიკურობის განცდა XIX საუკუნის საზოგადოებრივი მოძრაობების მითოსური აზროვნების ადექვატური იყო.

ქართულ საზოგადოებაში დღეისათვის არსებობს პატრიმონიალური საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ყველა ფორმა: ნეპოტიზმი, რეგიონალიზმი (ტრაიბალიზმი), კლანიზმი, რეგიონალურ და ეროვნულ დონეზე არსებული კლიენტელიზმი.

როგორც პოლიტიკურ ელიტა, ისე მთლიანად ქართული საზოგადოება ფაქტიურად ჯერ კიდევ არ არის მზად შესთავაზოს ერთიანი საზოგადოებრივი მოდელი სხვადასხვა (მათ შორის, უპირველეს ყოვლისა - ეთნიკურ) უმცირესობებს. ქვეყანას დღესაც არ გააჩნია ჩამოყალიბებული მიდგომა სხვადასხვა სახის უმცირესობებისადმი.

საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად, ყველა ადამიანი კანონის წინაშე თანასწორია განურჩევლად რასისა, კანის ფერისა, ენისა, სქესისა, რელიგიისა, პოლიტიკური და სხვა შეხედულებებისა, ეროვნული, ეთნიკური და სოციალური კუთვნილებისა, წარმოშობისა, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა, საცხოვრებელი ადგილისა.

სამწუხაროდ, ფაქტობრივი მდგომარეობა დიდად განსხვავდება ზემოაღწერილი სურათისაგან. სახელმწიფო აბსოლუტურად ვერ იცავს მოქალაქეთა უფლებებს. ეს შეეხება როგორც სოციალურ გარანტიებს, რომლებიც უმძიმესი ეკონომიური დეპრესიისა და პერმანენტული ფაქტიური საბიუჯეტო დეფიციტისა და ფარული ინფლაციის მაღალი დონის გამო ფაქტიურად ვერ ხორციელდება, ისე სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებსაც, რომლებიც ძალზე ხშირად ირღვევა სახელმწიფო აპარატის (განსაკუთრებით ძალადგანი სტრუქტურების) მხრიდან.

სამოქალაქო უფლებებიდან, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იქცევს ეთნიკურ უმრავლესობასა და უმცირესობებს შორის არსებული დაპირისპირება.

ტრადიციულად, ქართულ საზოგადოებაში გაბატონებული იყო მოსაზრება ქართველი ერის ტოლერენტობის შესახებ. რეალურად, ჯერ რუსეთის იმპერიის, ხოლო შემდეგ საბჭოური ტოტალიტარიზმის არსებობის პერიოდში, აღნიშნული პოსტულატის შემოწმების საშუალება არ არსებობდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის პირველ წლებში, როცა ეთნიკურმა ავტონომიებმა, სესეციონისტური ძალების ხელმძღვანელობით, წამოაყენეს ავტონომიათა სტატუსის გაზრდის მოთხოვნა, ოფიციალურმა თბილისმა საერთოდ ვერ გამოამჟღავნა კომპრომისებისადმი მზადყოფნა.

ეს გარემოება მნიშვნელოვანწილად იყო განპირობებული ეთნიკურ ქართველებში ეთნოცენტრიზმის გრძნობის სიძლიერით. აღნიშნული მენტალობის რუპორებად ულტრარადიკალური ნაციონალისტური წრეები გამოდიოდნენ, მაგრამ საზოგადოების აბსოლუტურ უმრავლესობაში მათ საკმაო თანაგრძნობის მოპოვება შეძლეს.

როგორც წესი, ეთნოცენტრისტული პოზიციის დამცველები ლიბერალებს ადანაშაულებენ საქართველოს ინტერესების შელახვის მცდელობაში და ოპონენტებს დასავლეთის სპეცსამსახურების მიერ დაჭირებულ აგენტებად, ან სულ მცირე "ანტიქართული ძალების" ("მასონები" და ა.შ.) მიერ მოტყუებულ პირებად მიიჩნევენ. თავის მხრივ ტრადიციული ღირებულებების დამცველთ პროდასავლურად და ლიბერალურად განწყობილი ძალები ხშირად დებენ ბრალს ფაშიზმისა თუ ნაცისტური იდეების პროპაგანდაში და მათ ან შუასაუკუნეობრივი მენტალობის მქონე ადამიანებად, ან რუსეთის სპეცსამსახურების წარმომადგენლებად თვლიან. ეთნიკურ უმცირესობათა მიმართ გარკვეული (ხშირად მცდარი) სტერეოტიპების არსებობა და სოციალ-ეკონომიური საკითხების მოუგვარებლობა ქვეყანას დამატებით პრობლემებს უქმნის.

რადიკალური ეთნოცენტრისტული მენტალობის გამოვლინების მაგალითად გამოდგება საქართველოს მოქალაქის პირადობის მოწმობაში ეთნიკური კუთვნილების აღმნიშვნელი გრაფის არსებობის საკითხი. აღნიშნულმა პრობლემამ თავი იჩინა 2000 წლის ზაფხულში, როდესაც პარლამენტში განიხილებოდა საქართველოს მოქალაქის პირადობის მოწმობის საკითხი. პარლამენტის ლიბერალური დაჯგუფებები შეეცადნენ, საქართველს ყველა მცხოვრებისათვის მიენიჭებინათ საქართველოს მოქალაქის ერთიანი სტატუსი, განურჩევლად მათი ეთნიკური კუთვნილებისა.

საკმაოდ მოულოდნელად, ამ საკითხმა დიდი წინააღმდეგობა გამოიწვია არა ეთნიკურ უმცირესობების, არამედ საზოგადოების ქართული უმრავლესობის მხრიდან. მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში ამ პრობლემის გარშემო გამართული დებატები იმით დასრულდა, რომ ეთნიკურობის აღმნიშვნელი გრაფა პირადობის მოწმობაში შენარჩუნებულ იქნა.

მეორე, არანაკლებ მწვავე მაგალითს, წარმოადგენს მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში საქართველოდან დეპორტირებული თურქი მესხების რეპატრაციის საკითხი. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს ხელისუფლებამ ევროსაბჭოში შესვლისას ვალდებულება აიღო, მოაგვაროს რეპრესირებული ეთნოსის რეპატრაციის პრობლემა, საზოგადოებაში (და განსაკუთრებით სამხრეთ საქართველოს რეგიონებში მცხოვრებ მოსახლეობაში) ამ საკითხს აშკარად ნეგატიურად უყურებენ. ეს, თავის მხრივ, საშუალებას აძლევს რადიკალურ ჯგუფებს, მნიშვნელოვნად გაზარდონ თავიანთი რეიტინგი პრობლემასთან დაკავშირებული საზოგადოებრივი ისტერიის გაზრდის გზით.

პოლიტიკურ დებატებში ძირითადად მონაწილეობენ თბილისში მცხოვრები ინტელექტუალები და პოლიტიკური მოღვაწეები. რეგიონის წარმომადგენელთა ხვედრითი წილი ამ შემთხვევაში მცირეა. ეთნიკური უმცირესობების როლი აქ არ ჩანს, ხოლო ამ უკანასკნელთა უფლებებს ისევ სატიტული ეთნოსის ლიბერალურად განწყობილი ფრთა იცავს.

2002 წელს ჩატარებული აღწერის თანახმად საქართველოს მოსახლეობა შეადგენდა 4371 ათას კაცს, თუმცა ამ მონაცემთა სანდოობის ხარისხი მაღალი არ არის. უნდა ვივარაუდოთ, რომ სახეზე მყოფი მოსახლეობის რიცხვი გაცილებით მცირეა. საქართველოს იურისდიქციას დაქვემდებარებულ ტერიტორიებზე ეთნიკური უმცირესობების წილმა შეადგინა 16.2%. მათ შორის ყველაზე მრავალრიცხოვან ეთნიკურ უმცირესობებს წარმოადგენენ სომხები და აზერბაიჯანელები.

ამ ორი ეთნიკური ჯგუფის მნიშვნელოვანი ნაწილი კომპაქტურად ცხოვრობს ქვემო ქართლისა (აზერბაიჯანელები) და სამცხე-ჯავახეთის (სომხები) რეგიონებში. აღნიშნულ ტერიტორიებზე ისინი ფაქტიურ უმრავლესობას ქმნიან.

ეთნიკური უმცირესობებით დასახლებულ ანკლავთა შორის, უპირველეს ყოვლისა, თბილისიდან სამხრეთ-დასავლეთის მდებარე ჯავახეთის რეგიონი უნდა აღინიშნოს. სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობა 232 ათას კაცს შეადგენს, საიდანაც დაახლოებით ნახევარი ეთნიკური სომხებია. რაც შეეხება უშუალოდ ჯავახეთს (91 ათ მცხ.), აქ ეთნიკური სომეხი მოსახლეობის 98%-ზე მეტია.

ამ რეგიონში არსებობს საკმაოდ ძლიერი ეთნიკურ-სეპარატისტული მოძრაობა, რომელსაც სათავეში რადიკალურად განწყობილი ნაციონალისტები და საბჭოური ტიპის ადგილობრივი ნომენკლატურა უდგას. ისევე როგორც მთელ საქართველოში, მძიმე სოციალური ფონი და მასზე აპელირება კარგ ნიადაგს ქმნის ეთნოცენტრისტული რადიკალიზმის გასაღვივებლად.

რაც შეეხება ქვემო ქართლს, მისი მოსახლეობა, ოფიციალური მონაცემების თანახმად, 587 ათ. კაცია, რომელთაგან დაახლოებით ნახევარს ეთნიკური აზერბაიჯანელები შეადგენენ. ეს უკანასკნელნი მხარის 6 ადმინისტრაციული რაიონიდან ოთხში მოსახლეობის აბსოლუტურ უმრავლესობას ქმნიან (დაახ. 60-95 %%)

აღნიშნულ რეგიონებში რამდენიმე უმწვავესი პრობლემის გამოყოფა შეიძლება. ესენია:

- განათლების პრობლემა. არასატიტულო ეთნოსებისათვის სახელმწიფო (ქართული) ენის შესწავლის ერთიანი, ეფექტური სტრატეგიის არარსებობის გამო აღნიშნული რეგიონების მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა ვერ ფლობს სახელმწიფო ენას და, შესაბამისად, სრულფასოვნად არ არის ჩართული საზოგადოებრივ ცხოვრებაში.
- საკადრო პოლიტიკა. ამ მხრივ განსაკუთრებით მძიმე ვითარებაა შექმნილი ქვემო ქართლში. ადგილობრივი, აზერბაიჯანული კადრები მმართველობით სტრუქტურებში უმცირესობას შეადგენენ. ძირითადი თანამდებობები თბილისიდან დანიშნული, არაადგილობრივი კადრებით არის დაკომპლექტებული.
- ეთნიკური განსხვავებების გამოყენება ცენტრალური ხელისუფლების პოზიციების განსამტკიცებლად. ოფიციალური თბილისის მიერ ეთნიკური ანკლავები ყოველთვის განიხილებოდა არჩევნების პერიოდში უსიტყვო მხარდამჭერად. ხელისუფლება აქედან ჩვეულებრივ ას პროცენტთან მიახლოებულ შედეგს იღებდა. სამაგიეროდ, ადგილობრივ მმართველ თუ მაფიოზურ ელიტებს ადგილებზე მოქმედების თითქმის სრული თავისუფლება ეძლეოდათ.

პრობლემების დროულად გადაუწყვეტელობა თანდათან ძაბავს ვითარებას და პერსპექტივაში სესეციონიზმის საფრთხეს აძლიერებს.

როგორც საქართველოს პოლიტიკურ ისტებლიშმენტს, ისე საზოგადოებას დამოუკიდებლობის მთელი პერიოდის მანძილზე საკმაოდ აშფოთებდა აღნიშნულ რეგიონებში ადგილობრივი პოლიტიკური დაჯგუფებების მიერ არაერთხელ წამოყენებული სეცესიონისტური და ირედენტისტული მოთხოვნები. რეგიონში მოქმედი ზოგიერთი რადიკალური დაჯგუფებების საქმიანობა გვაფიქრებს, რომ ამ შიშს რეალური საფუძველი გააჩნია.

ამ რეგიონებში არსებული პრობლემები მეტწილად სახელმწიფოს მიერ ერთიანი სტრატეგიული თუ ტაქტიკური ხედვის არარსებობითა და სახელმწიფოს ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოუწყობლობით უნდა აიხსნას, რასაც კიდევ უფრო აძლიერებს სილატაკის მაღალი დონე, მოსახლეობის სოციალური დაუცველობა, კორუფციული ურთიერთობისა და პატრიმონიალური სისტემის დომინანტი, სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლისა და უსაფრთხოების სისტემების სისუსტე და რეალური თვითმმართველობის არარსებობა.

მთელ რიგ მსგავსებასთან ერთად, ჯავახეთსა და ქვემო ქართლს მნიშვნელოვანი გასხვავებებიც ახასიათებს, რაზეც მოკლედ ღირს შეჩერება.

ადგილობრივი მმართველობის უმაღლეს ეშელონებს (განსაკუთრებით, ჯავახეთში) ადგილობრივი (სომხური) ნომენკლატურის წარმომადგენლები ავსებენ. საბჭოთა პერიოდიდან მოყოლებული, ოფიციალურ თბილისს ამ მხარეში გამოკვეთილი სტრატეგია გააჩნდა. იგი მოხერხებულად იყენებდა ადგილობრივი კლანების ურთიერთდაპირისპირებას და ცალკეული ჯგუფებისადმი მხარდაჭერის სანაცვლოდ ამ უკანასკნელთაგან სრულ ლოიალობას მოითხოვდა. სწორედ ამიტომ რადიკალური ნაციონალისტური და მარგინალიზებული პოლიტიკური დაჯგუფებების ("ჯავახკი" 1989 წლიდან, "ვირკი" 1998 წლიდან) გავლენა მხოლოდ არაფორმალური იყო და მათ არასოდეს ჰქონიათ ადგილობრივი ბიუროკრატის აშკარა მხარდაჭერა.

რადიკალური მოთხოვნები, დაწყებული საქართველოს შემადგენლობიდან გასვლით და სომხეთთან შეერთებით და დამთავრებული მოთხოვნით, რომ სამცხე-ჯავახეთი აჭარის ავტონომიისათვის მიერთებინათ, სადაც აშკარად პრორუსული ორიენტაციის ლიდერი, ასლან აბაშიძე ბატონობდა, სინამდვილეში, მხოლოდ თბილისის სახელისუფლებო წრეების გაღიზიანებასა და დედაქალაქის მასშტაბში ანტისომხური განწყობების პროვოცირებას უწყობდა ხელს. ასეთ ფონზე სომხური ნაციონალისტური მოძრაობის მოთხოვნა, გაეზარდათ მხარის სტატუსი ავტონომიამდე (აჭარისა და სამხრეთ ოსეთის მსგავსად) ან გაეფართოვებინათ ადგილობრივი თვითმმართველობების უფლებები, ქართული საზოგადოების მხრიდან სერიოზულ უარყოფით რეაქციას იწვევდა. თბილისისადმი შედარებით ლოიალური პარტიის "ზარის" შექმნას 2001 წელს ასევე არ მოჰყოლია ცენტრის პოზიციების შეცვლა.

90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან რეგიონში აღმოცენდნენ და თანდათან გაძლიერდნენ საზოგადოებრივი, არასამთავრობო ორგანიზაციები, რომლებიც სამოქალაქო ღირებულებების პოპულარიზაციასა და რეგიონის მოსახლეობის სამოქალაქო, პოლიტიკური და სოციალური უფლებების დაცვას ისახავენ მიზნად. დღევანდელ ეტაპზე ამ ორგანიზაციებს ჯერ კიდევ არ გააჩნიათ სერიოზული ზეგავლენა რეგიონის საზოგადოებრივ ცხოვრებაზე, თუმცა პერსპექტივაში მათ შეიძლება საკმაოდ სერიოზული მასშტაბილიზებული როლი შეასრულონ.

სამცხე-ჯავახეთისაგან განსხვავებით, ქვემო ქართლს, როგორც წესი, ცენტრის მხრიდან ნაკლები ყურადღება ექცეოდა. აზერბაიჯანული მოსახლეობა დისკრიმინაციულად მიიჩნევა იმგვარ საკადრო პოლიტიკას, რომლის დროსაც ამ რეგიონში მნიშვნელოვანი თანამდებობები ძირითადად საქართველოს სხვა რეგიონებიდან ჩამოსულ ქართველი ეროვნების მოხელეებს ეკავათ. სახელმწიფო ამგვარ პოლიტიკას იმით ხსნიდა, რომ ადგილობრივ აზერბაიჯანელთა შორის არ იყვნენ ქართული ენის მცოდნე კვალიფიციური კადრები. სახელმწიფო ენის ცოდნის მხრივ რეგიონის არაქართულ მოსახლეობას ქვეყანაში ერთ-ერთ უკანასკნელ ადგილი ეკავა.

ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ რეგიონში მცხოვრები აზერბაიჯანელები, როგორც წესი ნაკლებ ყურადღებას აქცევენ სახელმწიფო (ინსტიტუციონალიზებულ) სტრუქტურებში მონაწილეობის საკითხს, ვინაიდან ამ უკანასკნელის როლს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში არაფორმალური, პატრიმონიალური ურთიერთობები იკავებს.

საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო წლებში (80-იანი წლების დასასრული) ქვემო ქართლში აშკარად გამოიკვეთა ეთნიკური დაძაბულობის ნიშნები. ადგილობრივმა არაფორმალურმა მოძრაობებმა აზერბაიჯანელებით დასახლებულ ტერიტორიებზე ე. წ. ბორჩალოს ავტონომიის შექმნის ლოზუნგი წამოაყენეს. თუმცა ამ მოთხოვნამ, რომელიც ირედენტისმიზნის ნიშნებს ატარებდა (ის "ისტორიულ სამშობლოსთან", აზერბაიჯანთან მაქსიმალური დაახლოების პირობებს ქმნიდა) და აშკარად მითოლოგიზებულ, გამოკვეთილად ანტიქართულ ხასიათს ატარებდა, ვერ პოვა ფართო მხარდაჭერა აზერბაიჯანულ ანკლავში.

რეგიონში ნაციონალისტური მოძრაობის სისუსტეს რამდენიმე ფაქტორი განაპირობებდა:

- ოფიციალური ბაქო, რომელიც 1988 წლიდან ყარაბაღის კონფლიქტში აღმოჩნდა ჩათრეული, ახალი ავტონომიების შექმნის იდეას სამხრეთ კავკასიაში უარყოფითად ეკიდებოდა.
- აზერბაიჯანს ასევე არ სურდა ურთიერთობის გაუარესება სტრატეგიულ მოკავშირესთან, საქართველოსთან. ერთიანი პროდასავლური (და ანტირუსული) ორიენტაცია და ბაქო-ჯეიჰანის ნავთობსადენის მშენებლობა, რომლის წარმატებაში ერთნაირადაა დაინტერესებული როგორც აზერბაიჯანი, ისე საქართველო, ასევე ამცირებს პოტენციური კონფლიქტის წარმოშობის საფრთხეს.
- ქვემო ქართლი ეკონომიკურად თბილისისათვის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის მთავარ მიმწოდებელს წარმოადგენს და ადგილობრივი აზერბაიჯანული მოსახლეობა არანაირად არ არის დაინტერესებული დედაქალაქთან ახალი ადმინისტრაციული ბარიერების შექმნით.

90-იანი წლების შუახანებში იქმნება და თანდათან ძლიერდება აზერბაიჯანული საზოგადოებრივი მოძრაობები ("ბირლიქ", "გეირათი"), რომლებმაც საქმიანობა აზერბაიჯანული მოსახლეობის კულტურული უფლებების დაცვით დაიწყო, მაგრამ თანდათანობით პოლიტიკური მოთხოვნებით იწყებენ გამოსვლას (ტოპონიმების შეცვლა, მიწის განაწილება, აზერბაიჯანული უმცირესობებისათვის სახელმწიფო სამსახურში მიღების თანასწორი პირობების შექმნა და სხვ.).

90-იანი წლებში, ელუარდ შევარდნაძის მმართველობის პერიოდში, ვითარება ეთნიკურ ანკლავებში შედარებითი სტაბილურობით ხასიათდებოდა. კლანური ურთიერთობები, პოლიტიკური გარიგებები და კორუფციის მაღალი დონე მეტ-ნაკლებად აბალანსებდა არსებულ წინააღმდეგობებს. 2003 წლის შემოდგომაზე თბილისში ხელისუფლების ცვლამ ("ვარდების რევოლუცია") ვითარება კვლავ დაძაბა. საქართველოს ახალი პრეზიდენტის მხრიდან ეთნიკური უმცირესობებისათვის უფლებების გარანტიების დეკლარირების მიუხედავად, სამცხე-ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენლები შიშობენ, რომ მიხეილ სააკაშვილი ალადგენს პირველი პრეზიდენტის, ზვიად გამსახურდიას, ეთნოცენტრისტული ნაციონალიზმის კურსს.

ამგარაა, რომ მართვის ძველი მეთოდები მომავალში აღარ გაამართლებს და აუცილებელია ახალი, ერთიანი, ყოვლისმომცველი სახელმწიფო პოლიტიკის ჩამოყალიბება, რომელიც არსებული სისტემის რეფორმირების გზით გადაწყვეტს ეთნიკურ ანკლავებში წლობით დაგროვილ პრობლემებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, მოსალოდნელია ეთნიკურ უმცირესობათა განწყობების რადიკალიზაცია, რომელიც ქვეყანაში წარმოქმნილი პირველივე კრიზისის დროს სერიოზულ

პრობლემებს შეუქმნის ქართულ სახელმწიფოს, თუ გათვალისწინებული არ იქნა ამ პრობლემის გადაწყვეტის უმთავრესი პრინციპი - ყველა მოქალაქისათვის თანასწორი სასტარტო პირობების შექმნის აუცილებლობა.

ეთნიკური უმცირესობის შემთხვევაში ასეთი სასტარტო პირობების შექმნა ნიშნავს, რომ მას აქვს როგორც უფლება, ისე საშუალება, ჩამოაყალიბოს ისეთი ტიპის დამოუკიდებელი გაერთიანებები, რომლებიც უზრუნველყოფს მათი კულტურის (ამ სიტყვის უფართოესი გაგებით) დაცვასა და განვითარებას. სახელმწიფო ინსტიტუტები მჭიდროდ უნდა თანამშრომლობდნენ ასეთი ტიპის საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან.

მმართველობით და სამოქალაქო სტრუქტურებში ფართო მონაწილეობა როგორც მთელი საზოგადოების, ისე მოსახლეობის ცალკეული ჯგუფების (მათ შორის ეთნიკური უმცირესობების) ინტერესების დაცვის საუკეთესო გარანტიაა. პოლიტიკურ და სამოქალაქო პროცესებში მონაწილეობის ზრდა სახელმწიფო ინტერესებშიც შედის. ამ შემთხვევაში, აზერბაიჯანული თუ სომხური ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებული ტერიტორიების ყველაზე მტკივნეული პრობლემების გადაწყვეტა დამოკიდებული იქნება თვით ამ ტერიტორიებზე არსებული ადმინისტრაციული ერთეულების თვითმმართველობის არჩევით ორგანოებზე და არა ცენტრალურ ხელისუფლებაზე. ამის შედეგად ეს პრობლემები დაკარგავს ეთნოპოლიტიკურ შეფერილობას, ანუ აღარ აღიქმება, როგორც ცენტრალურ ხელისუფლებასა და კომპაქტურად დასახლებულ ეთნიკურ თემს შორის არსებული კონფლიქტი.

აღნიშნულ ქმედებებს შედეგად მოჰყვება, ერთი მხრივ, ადგილობრივ, ეთნიკური უმცირესობების ინტერესების წარმომადგენელ ელიტებსა და, მეორე მხრივ, სახელმწიფოსა და ზოგადად საზოგადოებას შორის თანამშრომლობის გაღრმავება და კრიზისული სიტუაციების წარმოქმნის ალბათობის მინიმიზაცია.

ამავე დროს, ეთნიკური უმცირესობების წარმომადგენელთა ინტერესების დაცვა წინააღმდეგობაში არ უნდა მოვიდეს სამოქალაქო ინტეგრაციის პროცესებთან და კანონის წინაშე თანასწორობის მოთხოვნებთან. თუ რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის ინტერესთა დაცვა სხვა (მათ შორის უმრავლესობის) წარმომადგენელი თემების კანონიერი უფლებების ხარჯზე მოხდა, ეს მხოლოდ გააღრმავებს გაუცხოებას სხვადასხვა ეთნიკური თემის წარმომადგენელთა შორის.

ტერმინთა განმარტება

მიტოპოეტური მენტალობა - ეთნიკური ნაციონალიზმისათვის დამახასიათებელი აზროვნების ტიპი, როცა ხდება წარსული გაიდება და მისი დღევანდლობასთან დაკავშირება რეალური საფუძველის არსებობის გარეშე (მაგ. დავით აღმაშენებლის პოლიტიკური კურსის გაიდება და მისი დღევანდლობასი გადმოტანისაკენ მისწრაფება).

პატრიმონიალური - პატრიარქალური საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი ქცევის წესები, როცა უფროსი (ოჯახის თავი, შედარებით წარმატებული ნათესავი ან მეგობარი) გარშემო იკრებს მასზე დაქვემდებარებულ ადამიანთა ჯგუფს და მათთვის გარკვეული პრივილეგიების მინიჭებით ქმნის თავისი ძალაუფლების დასაყრდენს.

კლიენტელიზმი - სოციალური და პოლიტიკური ფენომენთა ერთობლიობა, რომელიც ემყარება არასიმეტრიული ურთიერთობის ფორმის მქონე ორმხრივი გაცვლის მექანიზმებს პატრონსა და კლიენტს შორის.

ტრაიბალიზმი - კუხურობის გამოვლენა სახელმწიფოებრივ დონეზე, როცა საკუთარი კუთხის (რეგიონის) წარმომადგენლებს სხვებთან შედარებით უპირატესობა ენიჭებათ.

კლანიზმი - საერთო (როგორც წესი არალეგალური) ინტერესებით დაკავშირებული ადამიანთა ჯგუფის ერთობლივად განხორციელებული ქმედება ("სამკაცო", "სამმო").

ნეპოტიზმი - ნათესავების კერძო ინტერესების პრევალირება სახელმწიფო ინტერესებზე.

ქრონიზმი - ოჯახის წევრებისათვის პრივილეგიების მინიჭება საზოგადოების ხარჯზე.

სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციები - საზოგადოებაში ამ ტიპის ორგანიზაციებს იცნობენ სახელით "არასამთავრობო ორგანიზაციები".

კონკორდატი - შეთანხმება. ამ შემთხვევაში სახელმწიფოსა და რომელიმე ეკლესიის პოლიტიკური შეთანხმება (მაგ. ნაპოლეონის შეთანხმება ვატიკანთან).

ლუმპენიზებული - დეკლასირებული, როგორც წესი ეკონომიკურად გადატაკებული და პოლიტიკური უფლებების არმქონე მოსახლეობა (უზუშეერები, მათხოვრები).

მარგინალიზებული - საზოგადოების ძირითადი ნაწილისაგან გამიჯნული სოციალური ჯგუფი, რომელსაც აბსოლუტურად განსხვავებული ღირებულებები გააჩნია (კრიმინალური სამყაროს წევრები, პროსტიტუტკები, ნარკომანები, დისიდენტები ტოტალიტალურ რეჟიმებში).

პროზელიტიზმი - საკუთარი რელიგიური მრწამსის პროპაგანდის შედეგად სხვა რელიგიის მიმდევართა საკუთარ სამწყსოში გადმოყვანა (მისიონერობა).

ფრუსტრაცია - საზოგადოების დეპრესია და აპათია, აბსოლუტური იმედგაცრუება.

ეთნიკური ანკლავები - ეთნიკური უმცირესობებით კომპაქტურად დასახლებული ტერიტორიები სახელმწიფოს ამა თუ იმ ნაწილში.

პატრიციატი და პლებსი - შუასაუკუნეების ევროპული ქალაქის სოციალური ფენები (შდრ. ოსტატები და შეგირდები, ყარაჩოღელები და კინტოები).

სესეციონისტური - სეპარატისტული ხედვა, რომელიც ქვეყნის ტერიტორიის ნაწილის სხვა ქვეყანასთან ("ისტორიულ სამშობლოსთან") შეერთებას ისახავს მიზნად.

ეთნოცენტრიზმი - ნაციონალისტური ხედვა, როცა იდენტიფიცირება ხდება არა ქვეყნის მოქალაქეობის, არამედ ეთნიკური წარმოშობის მიხედვით (მაგ. რუსი გენერალი ბაგრატიონი ან სერგო ორჯონიკიძე მიიჩნევა ქართველად, ხოლო ის სომეხი, აზერბაიჯანელი ან სხვა ერის წარმომადგენელი, რომელიც საქართველოს თავისუფლებისათვის იბრძოდა, მაინც უცხოელად არის მონათლული).

ირედენტიზმი - XIX საუკუნის ევროპაში გაჩენილი მოძღვრება, რომელიც მოუწოდებდა "ისტორიული ტერიტორიების" დაბრუნებისაკენ (ელზასისა და ლოტარინგიის თაობაზე დავა გერმანიასა და საფრანგეთს შორის, ტიროლის საკითხი იტალიურ-ავსტრიულ ურთიერთობებში და სხვ.). კავკასიაში ირედენტიზმის მაგალითებია: საქართველო "ნიკოპსიიდან დარუბანდამდე", "დიდი სომხეთისა" და "ერთიანი თურანის" შექმნისაკენ მოწოდებები.

სატიტული ეთნოსი - ეთნოსი, რომლის სახელიც საფუძვლად უდევს ქვეყნის სახელწოდებას (ქართველები საქართველოში, რუსები რუსეთში, ფრანგები საფრანგეთში).

ლიტერატურა

1. კიკაბიძე კ., ლოსაბერიძე დ., *ინსტიტუციონალიზმი და კლიენტელიზმი საქართველოში*, სადისკუსიო წერილების სერია №3, თბ., 2000
2. ლოსაბერიძე დ., *თვითმმართველობა საქართველოში (განვითარების ტენდენციები)*, თბ., 1998
3. ლოსაბერიძე დ., *სახელმწიფო ძალაუფლების განაწილება ცენტრალურ და ადგილობრივ დონეებს შორის*, პოლიტიკის განაცხადი, საერთაშორისო IDEA, 2005, სტოკჰოლმი, ერევანი
4. Crozier M., *The Bureaucratic Phenomenon*, Chicago, 1964;
5. Dahl A.H., *Democracy and its Critics*, Yale University Press, New Haven, 1989\
6. Eisenstaldt S.M., *Political Clientelism, Patronage and Development*, LA, 1981\
7. Eisenstaldt S.M., Roniger L., *Patrons, Clients and Friends, International Relations and the Structure of Trust in Society (Themes in the Social Sciences)*, Cambr., 1984\
8. Fridrich C., Bzezinsky Z., *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambr., 1965\
9. Frye T., *A Politics of Institutional Choice: Post-Communist Presidencies*, Comparative Political Studies, A Bimonthly Journal, Vol. 30, No. 5, October, 1997\
10. *The Georgian Chronicle*, Caucasian Institute for Peace, Democracy and Development, Tbilisi, 1993-1998;
11. *Georgia Profile*, Caucasian Institute for Peace, Democracy and Development, Tbilisi, 1996, No. 6-12, 1997, No. 1-10;
12. Huntington S.H., *The Third Wave : Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, Norman, 1991\
13. Isin E.F., Wood P.K., *Citizenship and Identity*, L., 1999;
14. Israel A., *Institutional Development : Incentives to Performance*, J.Hopkins University Press, Baltimore, 1987\
15. Leiken R.S., *Controlling the Global Corruption Epidemic*, ICGFM Digest, Vol. VIII, No 1, 1997\
16. Losaberidze D., *Civil Society in Georgia*, National Security Profile of Georgia, Geneva, 2003
17. Losaberidze D., *The Problem of Nationalism in Georgia*, NATO Research Fellowship Programme, Brussels, 1998
18. Losaberidze D., *Regional Policy of Georgia*, Ethno-regional Policy of Armenia and Georgia, Proceedings of the International Conference, Yerevan, 1999
19. Losaberidze D., *Problem of territorial Arrangement of Georgia*, Societies in Transition, 1, Moldova and Georgia, Tbilisi, 2001;
20. *Lurching to Democracy, From Agnostic Tolerance to Pious Jacobinism : Societal Change and People's Reactions*. Baden-Baden. Nomos Verlagsgesellschaft. 2000
21. Nodia G., *Nationalism and the Crisis of Liberalism*, Europe's New Nationalism, NY, Oxford, 1996;
22. Rigby T.N., *Political Elites in the USSR : Central Leaders and Local Cadres from Lenin to Gorbachev*, T.N.Rigby (Ed.), 1990\
23. Schmidt S.W., *Friends, Followers, and Factions: A Reader in Political Clientelism*, S.W.Schmidt (Ed.);

24. Fafyfcmt d V&Y&^ Rkbtynkbpv b hjcqbqcrfz ujcelfhcdtyyjcnm^ Wtynh rjycnbnewbjyys[
bccktljdfybq Vjcrjdcruj J,otcndtyyuj Yfeyuj Ajylf^ V^ 1997
25. Dt,th V&^ Ghjntycnfnrcfz 'nrf b le[rfgbnfkbpvf^ Bp,h& Ghjbpd&^ V^ 1990
26. Utkyth "&^ Yfwbb b Yfwbjyfkbpv^ V^ 1991
27. Yjhn L&^ Bycnbnewbjyfkmyst bpvtytybz% hfvr b fyfkbpf^ Djghjcs 'rjyjbvrb^ #3^ 1997
28. Gfhejyc N&^ Cbentvf cjdhtvtyys[j,otcnd^ V&^ 1998
29. Gfnytv H&^ Ghjwdtnf.ofz rjvm.ybnb^ cjwbjkmysq rfgbnfk b j,otcndtyyfz ;bpym^ V"bVJ^ |4^ 1995
30. {tkkvfy L;&^ Rjycnbnewbb b 'rjyjbxtcrfz htajhvf d gtht[jlysq gthbjl^ Rjycnbnewbjyyjt ghfdj%
djenjxyjtdhjtqcrjt j,jphtybt^ # 2 (23)^ Wtynh rjycnbnewbjyys[bccktljdfybq Vjcrjdcruj
J,otcndtyyuj Yfeyuj Ajylf^ V^ 1998